

TOMPA MIHÁLY SZÜLETÉSÉNEK BICENTENÁRIUMA

Az ország Arany lázban ég, ugyanis az idén ünnepeljük nagy költőnk, Arany János születésének 200. évfordulóját. E mellett kissé elhalványulni látszik Arany János egyik legkedvesebb barátjának, Tompa Mihály születésének bicentenáriuma. Mivel régióink kultúrtörténetébe Tompa Mihály neve vastag betűkkel íródott be, szükségesnek tartjuk, hogy e lapokon is megemlékezzünk róla e jeles évforduló apropóján.

Tompa Mihály református lelkész, költő, a 19. századi magyar líra kimagasló alakja, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja 1817. szeptember 28-án született a gömör-kishonti Rimaszombatban. Édesanyja korai halálát követően apai nagyszüleihez került Igricibe, gyermekkorát ebben a borsodi kis faluban töltötte. Innen érkezett a sárospataki kollégiumba. Több rövid állomást követően 1847-ben a gömöri Bejére került református lelkésznek. A gömöri nemzetőrökkel tábori lelkészként részt vett a szabadságharcban. Ekkor ismerkedett meg Vadnay Boldizsár '48-as honvédhadnaggal, keleméri földbirtokossal, akinek hathatós támogatásával 1849-ben a bejei parókiát a jobban jövedelmező kelemérré cserélhette. Ebben a helyzetben már nősülésre is gondolhatott, rövidesen feleségül vette runyai Soldos Emíliát, egy gömöri földbirtokos leányát. Kelemérből két év múlva a még jobban jövedelmező, szintén gömöri Hanvára távozott. Innen is lett volna lehetősége más parókiákra menni (pl. Miskolcra) de ő azt mondta: „A hanvai pap hanvai Hanván fognak elhamvadni” – s ez így is lett. 1868. július 30-án hunyt el Hanván, sírja ott van a templom közelében. Tompa halálát követően özvegye Putnokra költözött, a ma már Tompa Mihály nevet viselő utcában vásároltak egy kis házat. Ám halála után őt is Hanván, férje és egyik kisfiuk mellé temették. (Másik kisfiuk sírja a keleméri temetőben, Tompa édesapjának sírja pedig Miskolcon, az avasi református temetőben található.)

A felsorolt helyeken hűen őrzik Tompa Mihály emlékét. Legintenzívebben talán a gömöri térségben, a határ mindkét oldalán. Egykori keleméri lakása, a régi paplak ma Tompa kiállítóhelyként emlékezteti az odalátogató turistákat egykori híres lakójára, Arany János barátjára, aki a szabadságharc bukását követő időszakban akkori lakóhelye anagrammáját használta írói álnévként (Kelemér – visszafelé olvasva Rém Elek). A gömöri térség múzeumi számos Tompa relikviát őriznek. Ezek egyike, egy fehér márványtábla a putnoki Gömöri Múzeumban van, mely *A gólyához* című híres költemény születési helyét jelölte egykor a gömöri Susán, a Losonczy-

kúria udvarán, egy szilfa árnyékában. Az azóta kipusztult szilfának egy darabja a gömörszőlősi gyűjteményben található. Ezeket csak azért emelem ki és említem meg, mert szorosán kapcsolódnak a következőkben olvasható, Balogh Béni tollából született (1948) leíráshoz.

A 200 éves évforduló tiszteletére számos helyszín, település, civil szervezet és intézmény összefogásával *Lant és Biblia* összefogó címen szerveztek megemlékezéseket. Ezek között volt szavalóverseny, kiállítás, könyvbemutató stb. Több Tompával kapcsolatos könyv is megjelent az évforduló kapcsán, ezek között említést érdemel a „*Fiaim, csak énekeljetek!*” *Válogatás Tompa Mihály műveiből*, valamint az „*Ősszel születtem én: tavasz leend, Mikor rám esteledik...*” *Bibliográfia a 200 éve született Tompa Mihály életéről és munkásságáról* – mindkettőt Imolay Lenkey István jegyzi.

Bodnár Mónika

Tompa Mihály születésének 200. évfordulójára megjelent Tompa-bibliográfia és versválogatás

E kötet, a *Szülőföldünk* utolsó lapjain (*Könyvekről röviden*) olvashatunk egy frissen megjelent könyvről, mely Balogh Béni ifjúsági író életét és munkásságát dolgozza fel. Ebben az író bibliográfiáját volt szerencsém összeállítani, s a munka során fedeztem fel Balogh Bénének egy régi miskolci újságban megjelent cikkét, melyben Tompa Mihály emlékeiről ír. Mivel ebben az évben ünnepeljük a költő születésének 200. évfordulóját, ezért éreztem fontosnak, hogy ezt a régi írást a megyei honismereti mozgalom közleményeiben újra közreadjuk; különösen azért, mert az emlékévkapcsán megjelent Tompa-bibliográfia ezt a cikket nem tárta fel. Balogh Béni cikkében egy Tompa Mihály rokonainál tett

Egy borsodi falu, ahol Tompa Mihály emlékeit őrzik

Látogatás a nagy költő rokonainál

A „Magyar Észak“ költőkben sohasem volt szegény. Sok lángelme emelte az irodalomba az erdős hegyek színes, változatos életét. Közülük különösen kimagaslott Tompa Mihály, az édes-bús népregék, a bánatos hegyi ősz s a fojtott, fájdalmas allegóriák halkszavú költője.

Tompa, betegsége miatt, nem lehetett kiálló forradalmár. Millióhúrú lelke mégis a százévelőtti magyar élet összes vívódásait visszarezgte. Múzsáját az értő bánat ihlette leginkább, de az északi magyar táj népe és történelme is igen előkelő helyet foglal el költészetében. Igazi naggyá a gigantikus, héroszi küzdelem után, a sötét elnyomatás éveiben nő. Ekkor van elemében a szenvedés költője. Bitang császári terror mindenütt, de ő nem hallgat. Az allegóriák kétszínű, karesű íveihez nyúl. Alattuk vetíti át a metsző igazságot.

Ezidőben talán ő a legjobb nemzeti költő. Milliók érzését szólaltatja meg. A „Gólyához“ c. harcok versének bölcsőjét kerestük fel a napokban: Susát, ezt a kis határszéli köz-

seget. Halványzöld búzatablák és virágzó gyümölcsfák ölelték körül a völgyi falut.

Tompa rokonainál

Majdnem a falu szélén áll a régi, ódon kúria, amelyben Tompa rokonai laknak. Öreg, ősz házaspár, itt maradt alakjai a tűnt időknek.

Losonczy Kálmán, a ház gazdája, a Tompa-rokonságról beszél... Az ő nagyanyja: Soldos Eleonóra és Tompa felesége: Soldos Emilia édestestvérek voltak. A beteg költő 1850-ben itt Susán, Losonczy Bertalan sógoránál pihent.

A három szilfa

Az öreg házigazda a tavaszillatú kertbe vezet. Három öreg, száradásnak indult, magas szilfa alatt megállít.

— Itt írta Mihály a „Gólyához“ című költeményét. Megszenvedett érte... Az osztrák hatalom üldözte miatt. Volt itt egy régi, öreg csűr, annak a padlásán, a zabszalmában rejtegették az eredeti kéziratát.

Balogh Béni cikke Tompa Mihályról

Miskolc, 1948 május 8. Szombat.

IV. évfolyam 105. szám

MISKOLCI HIRLAP

Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt Felsőmagyarországi Csoportjának napilapja

Az újság fejléce, melyben a cikk megjelent

látogatásáról számol be, melyben néhány érdekes Tompa-ereklyét ismertet a nagy költő hagyatékából. (A cikk megjelenési helye: Miskolci Hírlap 1948. 106. szám 3. oldal.)

Hideg Ágnes

EGY BORSODI FALU, AHOL TOMPA MIHÁLY EMLÉKEIT ŐRZIK

Látogatás a nagy költő rokonainál

Balogh Béni

A „Magyar Észak” költőkben sohasem volt szegény. Sok lángelme emelte az irodalomba az erdős hegyek színes, változatos életét. Közülük különösen kimagaslott Tompa Mihály, az édes-bús népregek, a bánatos hegyi ősz s a fojtott, fájdalmas allegóriák halkszavú költője.

Tompa, betegsége miatt, nem lehetett kiálló forradalmár. Millióhúrú lelke mégis a százévelőtti magyar élet összes vívódásait visszarezegte. Múzsáját az értő bánat ihlette leginkább, de az északi magyar táj népe és történelme is igen előkelő helyet foglal el költészetében. Igazi naggyá a gigantikus, héroszi küzdelem után, a sötét elnyomatás éveiben nő. Ekkor van elemében a szenvedés költője. Bitang császári terror mindenütt, de ő nem hallgat. Az allegóriák kétszínű, karcsú íveihez nyúl. Alattuk vetíti át a metsző igazságot.

Ezidőben talán ő a legjobb nemzeti költő. Milliók érzését szólaltatja meg. A „Gólyához” c. harcos versének bölcsőjét kerestük fel a napokban: Susát, ezt a kis határszéli községet. Halványzöld búzatáblák és virágzó gyümölcsfák ölelték körül a völgyi falut.

Tompa rokonainál

Majdnem a falu szélén áll a régi, ódon kúria, amelyben Tompa rokonai laknak. Öreg, ősz házaspár, ittmaradt alakjai a tünt időknél.

Losonczy Kálmán, a ház gazdája, a Tompa-rokonságról beszél... Az ő nagyanyja: Sodos Eleonóra és Tompa felesége: Sodos Emília édestestvérek voltak. A beteg költő 1850-ben itt Susán, Losonczy Bertalan sógoránál pihent.

A három szilfa

Az öreg házigazda a tavaszillatú kertbe vezet. Három öreg, száradásnak indult, magas szilfa alatt megállít.

– Itt írta Mihály a „Gólyához” című költeményét. Megszenvedett érte... Az osztrák hatalom üldözte miatta. Volt itt egy régi, öreg csűr, annak a

padlásán, a zabszalmában rejtegették az eredeti kéziratát.

A történelmi fák alatt most csend van. Ősz kísérőm arca a nemes megilletődöttséget sugározza. Meghatottan meséli el a vers születésének körülményeit. A rokonság ezt mint „hagyatékot” adja tovább.

– A csüörtetön egy gólya tanyázott. Mihály a három szilfa alól éppen odalátott. E látvány ihlette meg verse megírására. És alig telt el pár hónap, már a hatóság kutatta a verset. Híre szétfutott a vidéken. Az emberek kézzel írott példányokkal terjesztették egymás között.

Tompa-ereklyék

Bent, a régi ház hűs szobájában, megmutatják a Tompa ereklyéket. Még jelenleg is szép számmal vannak, bár annakidején igen sokat elvittek a rimaszombati múzeumba... Gondosan őrzött, csillogó ezüstkanalak, majd fényképek kerülnek elő. Tompa arcképe, hátlapján saját kezeirásával. Ezt fogadott leányának: Irénnek, Lévay József unokájának ajánlja. Feleségének, a „hőn szeretett Emiliának” ajánlékozott két arcképe is itt van.

Egy kis szekreterhez megyünk... A költő ezt hamvai lelkészkedése idején használta. Sok kicsi fiókja van ennek a patinás bútordarabnak. Belőlük a pályadíjak mellé adott aranyérmék kerülnek elő. Az első kettőt a Magyar Tudományos Akadémia juttatta Tompának, költői munkássága elismeréseképpen. Harmadikat a Magyar Természetbarátok Egyesülete, a természet rajongó szeretetért, s az irodalomban való megszemélyesítéséért.

Kéziratai közül már egy sincs itt. Három „hattyúdala”, az „Utolsó versek” nyomtatott példánya itt pihen még: ezt is feleségének ajánlja. Megtalálható itt Lévay József Tompa sírjára írt versének kézírata.

Levelek

A Tompa-rokonság levelei nagyszámban ma is megvannak még. Lévay József igen sok levelet írt a költő fogadott leányának, akit a ma is élő házigazda, Losonczy Kálmán temettetett el.

A meglévő levelek közül kettő különösen megfigyelhető. Egyiket Arany Jánosné írta Irénnek Pestről. Tompa ekkor már a sír lakója. Aranyné csöndes, gyászos szavakkal idézi a „szeretett Mihály” emléket. A másik levelet Tompáné írta Susára Putnokról. Minden sora a magányos özvegy bánatos szomorúságát sugározza.

Megtelt lélekkel búcsúzzunk Tompa rokonaitól. Otthagyjuk a régi házat, ahol költői múlt, bús történelem pihen... A távolban füstöl az ózdi gyár. A kóbor szél füllünkbe susogja a munka himnuszát...

BALASSA IVÁN CENTENÁRIUMA

Kováts Dániel

*Balassa Iván etnográfus
(1917–2002)*

*(a centenáriumba megjelent
Tájak, eszközök,
hagyományok c. könyvből)*

Idén ősszel száz éve annak, hogy Balassa Iván, a kiváló néprajztudós megszületett. Alakja ma is emlékeztet azokra számára, akik ismerhették, könyvei, publikációi jelen vannak az etnográfia tudományának vérkeringésében. Megemlékezni róla e centenáriumból nemcsak ezért érdemes, hanem azért is, hogy munkásságára az ifjabb nemzedékek figyelmét

fölvívjuk. Egy tudós életművében vannak olyan elemek, amelyeket meghalad, továbbfejleszt az újabb kutatás, tehát lépcsőfokként szolgál az előre haladáshoz, s vannak olyanok, amelyek maradandó értéket képviselnek, megkerülhetetlenek. Amikor fölillantjuk egy gazdag életút állomásait, teljesítményét, egyrészt az utókor tiszteletét nyilvánítjuk ki, másrészt utalunk egy életmű felhasználható, felhasználandó eredményeire. Balassa Iván munkássága azért különösen becses nekünk, mert tudós figyelmét nagy mértékben foglalkoztatta a történelmi Abaúj és Zemplén megyék népelete, hagyománykinccse.

Balassa Iván 1917. október 5-én született a bihari Bárándon. Édesapja községi jegyző volt, édesanyja pedig református lelkész leánya. Így aztán számára a falu világa volt az alapvető élmény, ami minden bizonnyal szerepet játszott később a pályaválasztásában. Nagypjától tanulta a betűvetést, az egri cisztereknekél kezdte középiskolai tanulmányait, majd a debreceni református gimnáziumban érettségizett. Egyetemi tanulmányait magyar-német szakon a debreceni egyetemen végezte, ahol Csúry Bálint professzor hatására már másodévesként bekapcsolódott a nyelvészeti kutatómunkába. Doktori értekezésének olyan témát választott, amely előre jelzi kutatói pályájának fő irányát; a debreceni cívisek földművelésének tanulmányozásával foglalkozott, párhuzamosan vizsgálta a munkaműveleteket s azok műszókincsét.

1940-ben a kolozsvári egyetem nyelvészeti tanszékének tanársegédje lett, egy év múlva pedig a Székely Nemzeti Múzeumba ment át, s ettől kezdve pályája a muzeológiához kötődik. Amikor Sepsiszentgyörgyről menekülni kényszerült, Budapesten állapodott meg kis családjával, s 1944-től a Néprajzi Múzeum kötelékében folytatta tovább munkáját. 1956-ban nevezték ki a sárospataki Rákóczi Múzeum igazgatójává, s ekkor kutatói figyelme a Bodrogközre, a Hegyközre és Tokaj-Hegyaljára összpontosult. 1961-től minisztériumi osztályvezetőként segítette a hazai múzeumügyet, 1966-tól 1983-ban történt nyugalomba vonulásáig a Mezőgazdasági Múzeum egyik vezetője volt.

Közben kiterjedt szakirodalmi munkásságot folytatott, tudományos fokozatokat szerzett; 1956-ban lett a történettudomány (néprajz) kandidátusa, 1966-ban e tudomány akadémiai doktora. A svéd és a dán tudományos akadémia a tagjává választotta, hazai kitüntetések mellett elnyerte a Herder-díjat. Nem volt idegen tőle a tudomány népszerűsítése, vezetője volt a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat néprajzi szekciójának, hosszú időn át elnöke a Magyar Néprajzi Társaságnak. 2002. november 1-jén, 85 éves korában Budapesten hunyt el.

Egy olyan tudósi életút állomásait soroltuk itt el, amelyre a szorgalom, az igényes tényfeltárás és a sokoldalú vizsgálaton alapuló feldolgozás a jellemző. Balassa Iván a néprajztudomány azon művelői közé tartozott, akik példamutató alaposággal tárják föl a terepmunka során megismert adatközlők közvetlen helyszíni információit, és az így nyert ismereteket levéltári kutatással teszik teljessé, távlatossá. A leíró és a történeti vizsgálódásnak olyan ötvözet jellemzi munkásságát, amely sajátos, jól felismerhető karaktert ad közleményeinek.

Balassa Iván munkásságának további jellemzője, hogy érdemben hozzájárult a néprajztudomány szinte valamennyi részterületének gazdagításához. Bár vannak kiemelt témái, nem kötötte magát egyetlen szakterület vizsgálatához. Foglalkozott népünk szellemi kultúrájával – mondáival, díszítőművészetével, hiedelemvilágával, szokásrendjével –, sok mondanivalója volt a hagyományos agrártechnikákról, a néprajzi jelenségek változásairól és kölcsönhatásáról, a nemzetiségek – különösen a német telepítések – jellemzőiről. Továbbá nem zárkozott be a maga dolgozószobájába, kész volt a csapatmunkára, aminek legjelentősebb teljesítménye a munkaeszköz-történeti archívum széleskörű összefogással tör-

tént megteremtése. Tudatosan törekedett arra, hogy ifjabb munkatársait támogassa, biztassa, rendszeres munkára serkentse. Csak rövid ideig adatott a lehetőség, hogy tanítson a budapesti néprajzi tanszéken, de minden munkahelyén megtalálta módját, hogy a felismert tehetségeket törekvéseik megvalósításában segítse.

Hozzánk, akik Északkelet-Magyarország művelődéstörténeti hagyományainak feltárásán, őrzésén, népszerűsítésén munkálkodunk, különösen közel áll Balassa Iván az ember és a tudós. Az ember, aki éppen úgy képes volt nagyszerű együttműködésre a nagy tekintélyű sárospataki Újszászy Kálmán professzorral, mint az erdőbényei kapásokkal, a karcsai mesemondókkal, a hercegkúti svábokkal vagy a pusztafalusi szántóvetőkkel. A Bodrogközről írt *Lápok, falvak, emberek* (1975) című népszerű könyve kiváló bizonyítéka ennek. És az ember mellett közel áll hozzánk a tudós, aki tanulmányok sorával gyarapította ismereteinket. Csak néhányat emelünk most ki ezek közül, amelyek egyúttal jelzik érdeklődése sokszínűségét. Többek között történeti háttérrel megírta a hegyaljai szőlőművelés, borkezelés „lexikonát” *Tokaj-hegyalja szőleje és bora* (1991) című monográfiájában. Megörökítette a bodrogközi parasztság hagyományos hiedelemvilágát, világlátását a *Karcsai mondák* (1963) című kötetében. Egy sajátos kistáj földhasználatát rögzítette *Földművelés a Hegyközben* (1964), illetve *A Hegyköz földművelése* (2000) című könyveiben. Két kötetben foglalkozott Sárospatak helynévkincsével; a belterület történeti és jelenkori elnevezései *Sárospatak történeti helyrajza* (1994) című munkájából ismerhetők meg, a külterület földrajzi nevei pedig a *Sárospatak határának helynevei* (1997) című gyűjteményből.

Balassa Iván ösztönző hatása abban is megnyilatkozott, hogy cselekvő részese volt Borsod-Abaúj-Zemplén megye tudományos közéletének. Rendszeresen publikált a miskolci Herman Ottó Múzeum évkönyveiben, a Kazinczy Ferenc Társaság évkönyveiben, konferenciakötetekben. Állandó résztvevője, előadója volt a sárospataki Rákóczi Múzeum által szervezett tudományos összejöveteleknek, a Tokajban és környékén rendezett hegyaljai konferenciasorozatnak. Munkatársi kapcsolatot tartott megyénk sok honismereti munkásával, akik hálával gondolnak segítőkészségére.

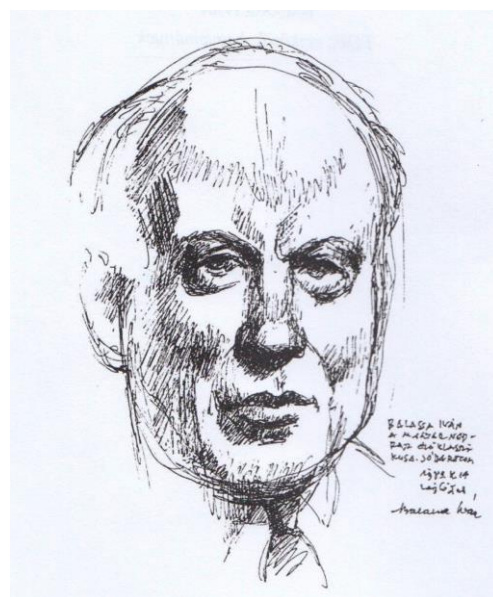
Születésének századik évfordulóján több emlékező összefoglaló idézi meg Balassa Ivánt. A Kazinczy Ferenc Társaság kiadásában pedig megjelent ebből az alkalomból egy 688 oldalas válogatás tanulmányaiból. A *Tájak, eszközök, hagyományok* című kötetet az egyik szerkesztő, Viga Gyula mutatta be júliusban a Sárospatakon rendezett honismereti akadémián. Van valami jelképes a bemutató helyszínében és közönségében. Sárospatak ugyanis Balassa

Iván pályájának – kutatói munkásságát tekintve – talán legjelentősebb állomása. Az e tájról gyűjtött, felhalmozott ismeretekből kinőtt tudományos eredményei az életút csúcspontját jelentik. Akik pedig elsőként vehették kezükbe az új könyvet, a honismereti mozgalomnak az egész országból, sőt a határon túlról is Sárospatakon összegyűlt munkásai, értő szemmel, nyitott elmével és szívvel fogadják egy jeles etnográfus munkásságának keresztmetszetét. Ugyanis ez a testes kötet, a szerző által művelt stúdiumok mindegyikéből bemutat valamit, ha teljességre – az életmű hatalmas mérete miatt – nem is törekedhetek a szerkesztők. Aki végig lapozza, elolvassa Balassa Iván válogatott néprajzi tanulmányainak gyűjteményét, képet alkothat magának egy jeles tudós érdeklődéséről, világáról. Olyan világot mutat be nekünk, amely szerves része a magyarság – és az itt élő nemzetiségek – tanulságos múltjának, népi jellemzőinek.

Ajándékot kapunk tehát a százéves Balassa Ivántól, úgy érezhetjük, itt van közöttünk.

A Balassa centenáriumra megjelent könyv cím- és hátlapja

László Gyula rajza Balassa Ivánról (1989)
(másolat a könyvből)

1956 HŐSEI – EMLÉKEZÉS GRÓMUSZ MÁRIÁRA

Makó Katalin

1956 őszén kezdtem el a harmadik osztályt a Közgazdasági Technikum Ipari Tagozatán, Miskolcon. Úgy tűnt, nyugalmas, szép őszi napok lesznek, de a mélyben már izzott a parázs. Egyik október végi napon – a pontos dátumra nem emlékszem – szeretett igazgatónk, Balogh Ferenc bejött hozzánk, az osztályba és közölte velünk, hogy lassan, csendben, kerülve a városi forgatagot menjünk (szó szerint csorogjunk) haza és nagyon vigyázzunk magunkra. Akkor tört ki a forradalom. Tudomásunkra jutott, hogy tüntetésre készülnek az emberek a megyei rendőrfőkapitányság előtt. Mi, harmadikosok is szerettünk volna ott lenni a rendezvényen, illetve megmozduláson, de közölték velünk, hogy azon csak a negyedikesek vehetnek részt.

És megtörtént az esemény, ami sajnos tragikus véget ért: belelőttek a tömegbe. Édesanyám is belekeveredett a forgatagba, pedig csak bevásárolni ment a Búza téri piacra. Ő megúsza élve, sajnos ez nem mondható el Grómusz Mária iskolatársunkról, aki a sortűz áldozata lett. A kutatók szerint haslövés érte és a helyszínen elvérzett. Gyönyörű, kék szemű, szőke lány volt, kitűnő tanuló. Élete és családja élete kettétört. Ma már emléktábla őrzi nevét (több elhunyt társa nevével együtt) a rendőrség épületével szemben, a Zsolcai kapu 17. szám alatti óvoda épületének falán. Ez a tábla hirdeti, hogy ő is magyar hazánkért, a szabadságért ontotta vérének. Egykori alma materünk utódiskolája, a Fáy András Görögkatolikus Közgazdasági Szakközépiskola kezdeményezésére az intézmény előtti, addig névtelen közterület az elhunyt osztálytársunkról a *Grómusz Mária tér* nevet kapta. Az igény az '56-os emlékévkapcsán 2016-ban fogalmazódott meg, még ugyanazon év őszén döntött is a képviselőtestület. Az iskola oly módon is őrzi egykori diákja emlékét, hogy a Vasgyári temetőben levő sírját az iskola mostani tanulói gondozzák.

Nyugodjon békében, emlékét kegyelettel megőrizzük, mi is, egykori iskolatársai.

Grómusz Mária, az '56-os miskolci sortűz egyik áldozata

*A Zsolcai kapu 17. szám alatti épület, falán az emléktáblával
(Fotó: Mészáros Viktória, 2017)*

*Az '56-os miskolci sortűz áldozatainak emléktáblája
(Fotó: Mészáros Viktória, 2017)*

A PEDAGÓGUSPÁLYA FEJEDELEMSSZONYA – Tagányi Istvánné emlékezete –

Szedresi István

Egyik reggel a rádió komolyzenei műsorának hallgatása közben akaratlanul egy csodálatos hölgy képe jött elő emlékezetemből: lelkiekben, külsőségekben egyaránt bámulatra méltó, mindig elegáns, kedves, tiszteletet parancsoló, a tudást megszállottan osztó, ajándékozó, megkövetelő tanárnőideálé, mondhatnám fejedelemszönyé, a Mezőkövesden mindenki által nemes egyszerűséggel „csak” *Mandi néni*nek nevezett Tagányi Istvánné magyartanárnőnké. Ez a tekintet – több mint ötven év távolából is – elevenen él bennem. Ha rendelkeznék festői képességekkel, meg tudnám festeni portréját. Ennek a nagyhatású embernek, pedagógusnak emlékét szeretném megőrizni a jövő nemzedék számára. Ma még – hála Istennek – sokan élnek, akiket tanított, akik emlékeznek rá, de ők olyan korban vannak, akik bármikor elmehetnek – ezért is kell igyekezniem!

Mandi néni a Dunántúlról, Győr vármegyéből került fiatalon, 22 éves korában Mezőkövesdre. A Pannonhalma szomszédságában lévő Ravazdon született 1894. június 8-án, polgári családban. Édesapja a község jegyzője volt. Borsó Amanda (ez leánykori neve) korán árvaságra jutott, 6 éves volt, amikor meghalt édesanyja és 11 éves korában már édesapja is édesanyja mellé költözött. Anyai nagynénje, Somogyi Viktória vette gondozásába a kislányt, rendkívüli felelősséggel és őszinte szeretettel igyekezett mindent megtenni, hogy ő lehetőleg semmit ne érezzen a nagy veszteségből.

Egy 1949-es *Őnéletrajz* tanúsága szerint a polgári iskolát Győrben végezte, majd Pápán a tanítóképzőt és 1915-ben szerzett nyelv- és történettudományi szakcsoport tanítására jogosító polgári iskolai tanári képesítést Kalocsán – ugyanebben az évben kezdte meg polgári iskolai tanári működését. Jegyezzük meg jól ezt a dátumot, hiszen 1915 óta élt Mezőkövesden és itt tanított egész életében, kezdetben a polgári iskolában.

Bizonyára már a kezdet-kezdetén megszerette a matyó színpompát árasztó települést, lakóival együtt, mert ezt végleges lakóhelyének tekintette. Erre az is bizonyíték, hogy mezőkövesdi lakoshoz, a MÁV titkár Tagányi Istvánhoz ment feleségül 1919-ben. De az élet nem volt kegyes a fiatal hölgyhöz! Szülei korai elvesztése után harmadik csapásként – rövid háromévi házasság után – férjétől is végleg búcsút kellett vennie, őt is elragadta a halál. Ettől kezdve édestestvérével, Borsó Ágnessel, *Ági néni*vel

élte életét, aki végtelen szolgálatkészen gondoskodott a családi háttérről.

Tagányi tanárnő hatványozottan vetette magát a munkába és mellette a közéletbe. 1922-ben iskolán kívüli népművelési tanfolyamot végzett, mely után négy éven át vezette a női népművelési tanfolyamot. Hogy bővítse tudását, 1934 nyarán a szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán elvégzett egy átképző tanfolyamot. Ezeket az ismereteit és végzettségeit 1936-tól a tanulmányi felügyelői beosztásban kamatoztatta.

Tagányi Istvánné fő tevékenysége mégis a tanítás, a pedagógusi munka volt. Ez alapján ismerték és szerették meg sokan Matyóföldön. A polgári iskolában kezdte pedagógiai pályáját, mely Mezőkövesden 1909 óta működött. (Ez az iskolaforma 1868 óta létezett Magyarországon, de Mezőkövesden csak jókora időeltolódással honosodott meg.) Kezdetben fiú- és leányiskola volt, de a fiúgimnázium 1911-es beindulásával az új középiskola szívóhatása miatt megkérdőjeleződött a fiúk polgári iskolai oktatásának szükségessége. Így jött létre 1922-ben a Nyilvános Magán Polgári Leányiskola, melynek igazgatója és egyben nyelv- és történelemtudományokra képesített tanára (egészen az iskolák államosításáig) Tagányi Istvánné volt.

Osztálykép

Néhány osztályfénykép van előttem, ezek az 1940-es évekből származnak. Kivétel nélkül mindegyiken a csoportkép közepén látható az igazgatónő. Nem csak elhelyezésével, hanem eleganciájával, méltóságával akaratlanul is ő jelenti a fénykép fókuszát. Sajnos, csak egy osztályképhez társul névsor. Nagy öröm számomra Mandi néni mellett, a tanárnők között látni gyermekkori ismerőseimet, akikről nem is tudtam, hogy a polgári leányiskola tanárai

voltak. A fénykép az 1945/46-os tanévben végzeteket mutatja tanárnőkkel, köztük Dr. Rozsly Istvánét (Abkarovits Vilma, nagy fia István az ötvenes évek elejének menő kövesdi kerékpárversenyzője; lányaival – Kati és Zsuzsival együtt énekeltem, zenéltem Lukinich Feri bácsi együtteseiben), Csöke Mártát (később, az 1950-es évek elején tanított engem is a Szt. Imre Általános Iskolában), Korányi Etelkát (vele édesapja körzeti orvosi rendelőjében találkoztam a mozi mellett). Egrynével nem találkoztam, de az *Ismerjük őt?* sorozatban írtam fiáról, Egry Tamásról, aki aranyokleveles feltaláló és aki 2009 szeptemberében kapta meg, mint vadászpilóta, a vasdiplomát.

Nem fényképről, de személyesen ismertem a tantestületből Dr. Gaálné Vargacz Ilonát (Ibi nénit), aki kisiskolásként engem is tanított és boldogan gondolok rá.

Mandi néni fényképei közül három különösen megfogott: az első kép a szépséges, ifjú, még hajadon – de már öntudatos, méltóságteljes – 24 éves Borsó Amandát ábrázolja. A kép keltezése pontosan egy évvel korábbi, mint a házassági anyakönyvi kivonat keltezése. A másik képen az az arc látható, melyet én kedvenc általános iskolai tanárnőmről megőriztem emlékezetemben. Igaz, a képen 14 évvel idősebb (77 éves), mint amikor tanított engem, de ezt a fényképre tekintve nem érzékelem. A harmadik kép is azt igazolja, hogy Mezőkövesdet megszerette, hiszen az 5 fős fényképen a középkorúak (köztük Mandi néni is) matyó népviseletben örökölték meg magukat.

Borsó Amandát 24 illetve 77 évesen

Mintha kincset találtam volna, úgy hatott rám, amikor a közelmúltban személyesen beszélhettem a polgári leányiskola volt matematika tanárnőjével, aki 1939-től két évig tanított Mandi néni igazgatósága alatt. Hancsók Kálmán gimnáziumi tanárom sógornője a 93 éves Barabás Mária (Dr. Kun Kuti Mártonné) dicsérő, elismerő szavai mellett megemlítette azt is, hogy egyszer volt nézeteltérése is igazgatónőjével, aki nem engedte, hogy egyik tanítványát

matematikából megbuktassa. Hogy mi lehetett az ok, csak találgathatjuk: lehet, hogy a bukás rontotta volna az iskola hírnevét, de az is lehet, hogy Mandi néni híres empátiás érzékenysége volt az ok, mellyel azt vallotta, hogy a gyerekeket nem buktatni kell, hanem meg kell tanítani.

A polgári leányiskola egyik volt tanulója, a ma 78 éves Pető Mária (Márton Józsefné) az iskolában meghonosított rendet, fegyelmet dicsérte, mely megvalósításának módszere nem az erőszak, hanem a kedves, csipkelődő figyelmeztetés volt, pl. ha a lányok „sörtés sapkája” nem állt egyenesen középen, Mandi néni így szólt: *legközelebb pofont kapsz, hogy helyre billenjen a sörte!*

Az iskolák államosítása után Tagányi Istvánné a IV. sz. Állami Általános Iskola (Szt. Imre Iskola) társigazgatója lett Szepesi Ferencsel, egyben magyar-tanárnője. Ebben az iskolában szereztem közvetlen élményeket Mandi néni pedagógusi tevékenységéről. Lenyűgöző volt az a széleslátókörűség, az a tudásanyag, magabiztosság, mellyel a nyugdíj előtt álló tanárnő a kiskamaszok figyelmét lekötötte, az a szuggesztivitás, mely csupán tekintetével fegyelmet tudott tartani. Önéletrajzából megértettem, honnan származik mindez: a két világháború között társasutazással járt Franciaországban, Németországban, Olaszországban és többször Ausztriában, valamint részt vett a legkülönbözőbb szemináriumokon, át-képző-továbbképző tanfolyamokon. Ha egy nyelvtani szabályt nagyon fontosnak tartott, csak a könyökre mutatott, mely azt jelentette: *ezt úgy kell tudni, hogy a könyöködön jöjjön ki!* Azt vallotta, hogy a gyengébb tanulókat kell gyakrabban feleltetni, hogy módjuk legyen megtanulni az anyagot és a megfelelő osztályzatokat összeszedni. Emiatt én szomorú voltam, még akkor is, ha dicsérőleg azt mondta: *Téged akkor kérdezlek, ha más nem tudja!* Ekkor találtam ki azt az önszórakoztató játékot, hogy nyelvtani példamondatokként versidézeteket kerestem.

Tanárnőm iránti rajongásomat jelzi az is, hogy az általa vezetett irodalmi szakkör tagja voltam, mely sok elfoglaltságot jelentett az újabb és újabb regények elolvasásával, azokról való beszámolókkal. Máig kedves emlékként őrzöm azt a két ifjúsági regényt, melyet Mandi néni saját könyvtárából kaptam ajándékba „*Kedves Pistámnak (illetve: kedves kis muzsikusomnak) szeretettel Mandi néni*” bejegyzéssel. A „*kis muzsikusomnak*” magyarázatra szorult: tanárnőmnek arra is kiterjedt a figyelme, hogy a nyolcadik osztályból kikerülők a társasági életben is megállják helyüket, így szervezett Ligetvári Józsi bácsival a végzősöknök tánc- és illetan tanfolyamot. Az előttünk végző évfolyam tánctanfolyamához Bukta Matyi osztálytársammal szolgáltattuk az élő zenét, Matyi tangóharmonikával, én hegedűvel. Ennek elismerése volt az egyik könyv.

Sereg Zsuzsi (Dr. Újvári Árpádné) volt kedves évfolyamtársnőm mesélte, hogy amikor az ingyen tankönyvek osztása történt, az egyik könyvből csak egy példány volt. A lányosztály izgatottan várta, ki kapja a könyvet. Rövidke gondolkodás után Mandi néni az iskola igazgatóhelyettese lányának adta. Amikor megkérdezték, miért ő kapta, gyors, frapáns választ adott: *a vasutas gyerek is ingyen utazik a vonaton.*

Mi voltunk az utolsó évfolyam, akiket aktív pedagógusként tanított. Velünk együtt 1957-ben ő is búcsúzott az iskolától. Persze egy igazi pedagógus nem tud meglenni életeleme, a tanítás nélkül. Nyugdíjazása után még évekig dolgozott óraadóként a szakmunkásképző iskolában és a dolgozók esti iskolájában.

A pedagógusi tevékenységen kívül rendkívül széleskörű volt érdeklődése és aktivitása, mely végigkísérte őt egész életében. A nőnevelésnek szinte úttörője volt Mezőkövesden. Nehéz felsorolni azon szociális, társadalmi, mozgalmi szervezeteket, melyeknek tagja volt: így alapító- és vezetőségi tagja volt az MNDSz-nek, tagja a Vöröskeresztnek, Népjóléti Bizottságnak, különböző művelődési társaságoknak, vezetője volt a Parasztdolgozók Polgári Iskolájának.

Szociális érzékenysége sarkallta segítségnyújtásra – ennek vált majdnem áldozatává, amikor

1944-ben a nyilasok előbb deportálták, majd rendőri felügyelet alá helyezték többedmagával. Mezőkövesd köztisztviselői álló gimnáziumi igazgatójának, Dr. Papp Zoltánnak vezetésével akció indult Tagányi Istvánné kiszabadítására, mely sikerrel járt és a főszolgabíró határozatával „*indokolatlannak*” tartotta az internálás további fenntartását.

Dr. Papp Zoltán és Tagányi Istvánné – oktatósi, nevelési elveik rokonságával és nagyfokú humanitásukkal – már korábban egymásra találtak, baráti kapcsolat alakult ki a Papp család és Mandi néniék között, melynek szorosságát bizonyítja, hogy Mandi néni lett a kisfiú, azóta nemzetközi hírűvé vált Dr. Papp Zoltán szülész-nőgyógyász professzor keresztanyja. Dr. Papp Zoltán és nővére Süveges Ferencné tanárnő (akinek egyébként Ági néni volt a keresztmamája) mind Mandi néniék, mind a nagynéni Somogyi Viktória síremlékét felújították a mezőkövesdi temetőben.

A közelmúltban utcájának egyik idős hölgytagja (jelöletlenül is) büszkén mutatta azt a házat, melyben élt Mandi néni. Boldogan gondolok arra, hogy sok évvel 1974. november 2-án bekövetkezett halála után is milyen sokan gondolnak és emlékeznek Tagányi Istvánné, Mandi néni szeretetreméltó személyére. Ezt szolgálja az én visszaemlékezésem is.

Mandi néni matyó viseletben

A KOMPOLTI HUSZÁRBRAVÚR 1849. február 17.

Szlovák Sándor

Az 1849. február 26-27-i kápolnai csatát több kisebb katonai összecsapás előzte meg. Közéjük tartozott a február 17-i kompolti rajtaütés, amelynek mezőkövesdi vonatkozásai vannak.

Desseffy Arisztid mellképe

Desseffy Arisztid ezredes, aki a kápolnai csatában Klapka hadosztályának egyik parancsnoka volt, január végén, Mezőkövesden, a Korona Szállóda és Vendéglőben (ma Matyó Múzeum) rendezte be főhadiszállását és innen kiindulva hajtotta végre a főparancsnokság utasításait. Az Egerben állomásozó vezérkar azzal bízta meg Desseffyt, hogy kísérelje figyelemmel a császári csapatok mozgását és hajtson végre az ellenséget megtévesztő manővereket. Desseffy több alkalommal küldött lovasokat Kápolna felé, de a saját felderítőin kívül a lakosság köréből szerzett információkra is támaszkodott. Február 16-án így értesült arról, hogy egy osztrák éldandár előre tolt osztaga (vértések) érkezett a Kápolnával szomszédos Kompoltra. Másnap, február 17-én a hajnali órákban négy század „mezőkövesdi” huszár rajtaütött az ott állomásozó császáriakon. A bravúrosan sikerült támadásról a kápolnai plébános, Szöghy János a következőket jegyezte fel:

„1849. februárius 17-én déli tizenkét és egy óra között Gyöngyös felől mintegy kétszázhusz emberből álló császári német lovascsapat, a herceg Auersperg nevet viselő ezredből Kápolnán keresztül bevonulván éjjeli szállásra. Kompoltra a gróf Káro-

lyi György kastélyába mentek, ahol mind az emberek, mind a lovak számára elegendő kényelmet találtak. S magokat teljes bátorságban lenni képzelvén, a szükséges vigyázatot kivált éjjel után úgy elhanyagolták, hogy a kápolnai országot felől csak egy őrvigyázott. Ez is csak akkor vette észre, hogy Mezőkövesdről, Szihalom felől magyar Koburg, Császár és Lehel nevet viselő huszárok jönnek, közel kétszáz, midőn ezektől reggel hatodfél órakor egyszerre meglepetett.

Ekkor a mieink: Rajta magyarok! – hangoztatván a németekre ütöttek, s egy negyed órai vívás, lövöldözés, kard csattogás, sűrű rivalgások után a német csapat legyőzetett.

Közülük két halott (ti: egy közvitész, a harmadik Fő hadnagy, huszonhárom éves neve: Lautersdorf) az ütközet helyén maradtak, többen kaptak sebet, harmintz nyoltz elfogatott, a többi ki merre szaladhatott, futott. Negyven ló, több puska, mej vas a belől szentek képeivel ékesítve, német sisak, nyergek birtokába jutottak a győztes vitézek, a magyarok közül három könnyű sebet kapott, egy fogságba esett. Február 19-én az elesett két német egybe gyűlt sokaság kíséretében keresztény szertartással tetetett a sírba.”

Az összecsapás hírére Windischgrätz a császári csapatok főparancsnoka eddigi tétlenségét feladva Gödöllő környékén összpontosított csapataival megindult Gyöngyös irányába, és néhány nap múlva, február 26-27-én Kápolnánál egyik tábornoka, Schlick parancsnoklásával megütközött a Dembinszky vezényelte magyar honvédcsoportokkal.

*A kápolnai csata tiszteletére 1999-ben állított emlékmű
(Fotó: Szlovák Sándorné)*

PORTRÉKRÓL RÖVIDEN

Vámosi Katalin

Halász-Hradil Elemérnek Horváth Lajosról festett portréja

*Halász-Hradil Elemér (1873–1948):
Horváth Lajos portréja, 1912*

*vászon, olaj, 110×80 cm
Herman Ottó Múzeum Képzőművészeti Tár,
Miskolc, Ltsz.: 74.123.
(Fotó: Kiss Tanne István)*

Az 1911. március 30-án tartott rendes közgyűlésen Miskolc város törvényhatósági bizottsága jegyzőkönyvbe vette Szentpáli István polgármester napirend előtti felszólalását, aki a március 12-én elhalálozott Horváth Lajos érdemekben gazdag közéleti működését, politikai pályafutását méltatta, és megemlékezett a város érdekében kifejtett szolgálatáról. Egyúttal indítványozta az elhunyt arcképeinek megfestését közgyűlési termük számára.

A reprezentatív portré elkészítésére a miskolci születésű Halász-Hradil Elemért (1873–1948) kérték föl, aki a Hradil festődinasztia legtehetségesebb tagja volt. A festő müncheni – Hollósy Simon magániskolájának hallgatója –, majd nagybányai és párizsi tanulmányútjait követően tért haza és telepedett le Kassán. Utóbbi gróf Andrassy Dénes, 1896-ban kiváló tehetségű fiatal festők számára létesített ösztöndíj alapítványa támogatta. A gróf figyelmét az Andrassy család egyik tagjának megfestésével vonta magára a festő.

Halász-Hradil Elemér több miskolci megrendelést kapott megyei és városi előjárók portréinak elkészítésére. Többek között 1905-ben, felkérte a Miskolci Ipartestület, elnökük, Pfliegler J. Ferenc, iparművész, királyi tanácsos térképének megfestésére, valamint Borsod vármegye 1922-ben, Tisza István gróf megörökítésére. Tájékepei főként plein-air, látvány után készültek, de megrendelésre készült valóság-hű, realista portréinak háttérbe is belopta a látványt. Megnyilvánul ez Horváth Lajos festményén is, ahol a sötét öltönyös, ősz hajú országgyűlési képviselő zöldes falú szobabelsőben áll, kezében könyvvel. A hazafias célok szolgálatába állított közéleti portré jellegzetes darabja született meg ecsetje nyomán.

Horváth Lajos arcképeinek ünnepélyes leleplezésére 1912. október 29-én, a közgyűlésen került sor, amely alkalomból Dr. Kun József hosszasan ismertette Miskolc díszpolgárának érdemeit beszédében.

A festmény jelenleg Miskolcon, a Herman Ottó Múzeum papszeri Kiállítási Épületében, az *Egy miskolci nemes az országos politikában – Szemere Bertalan pályaképe és pályatársai* című állandó kiállításán látható.

Dokumentumok:

BAZML IV.–1903/a 3. kötet: Miskolc thjf. Város törvényhatósági bizottságának jegyzőkönyve 1911. és BAZML IV.–1903/a 3. 4. kötet: Miskolc thjf. Város törvényhatósági bizottságának jegyzőkönyve 1912.

Emlékbeszéd Horváth Lajos arcképeinek ünnepélyes leleplezése alkalmával, Miskolc THJF. város 1912. évi október hó 29-én tartott közgyűlésén, elmondotta Dr. Kun József TRVH. Bizottsági Tag. Kinyomtatott Miskolc város határozatából. Szelenyi és társa könyvnyomdája, Miskolc, 1912. HOM HTD Ltsz.: 53.3103.1.

Irodalom:

Dobrossy István: *Miskolc írásban és képekben 1.* Miskolc 1994. 109-111.

Dobrossy István: *Miskolc írásban és képekben 3.* Miskolc 1996. 53-56.

Miskolci Életrajzi Lexikon. Miskolc 2008. 90.

Pfliegler J. Ferenc: *Életem. (Egy miskolci polgár visszaemlékezései: 1840–1918).* Miskolc, 1996. 62., 172.

Dr. Tóvári Judit: *Az elit Miskolc város társadalmában 1872–1917.* Nyíregyháza, 1997. (A MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testületének Közleményei)

Borúth Andornak gróf Andrassy Gyuláról festett portréja

Borúth Andor (Sátoraljaújhely, 1873–
Tátrászéplak /Tatranská Polianka/, 1955):
Andrássy Gyula portréja, 1896

vászon, olaj, 150x99,5 cm
Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma,
Sárospatak, Ltsz.: 54.45.1
(Fotó: Kiss Tanne István)

Borúth Andor elismertségét mutatják a századfordulós és az azt követő évek budapesti állami megrendelése, amelyek során nyolc tudós arcképét festette meg a Magyar Tudományos Akadémia számára, valamint másolatot készített Munkácsy Haynald Lajos bíboros portréjáról.

Zemplén vármegye felkérésére is több képet festett. Dókus Gyula vármegyei főjegyző bízta meg 1896-ban a budapesti millenniumi díszparádén felvonult zempléni bandérium megörökítésével. Szintén a vármegye megrendelésére készült el báró Vay Miklós arcképe és gróf Andrassy Gyula portréja (1. kép), melyeket a sátoraljaújhelyi megyeháza dísztermében helyeztek el (2. kép). Biztonsági okok miatt a festményeket, az 1940-es évek elején Tállyára menekítették, majd feltehetően innen került az Andrassy kép Sárospatakra, a Rákóczi Múzeum képzőművészeti gyűjteményébe az 1950-es évek elején.

A reprezentatív portrén a grófot díszmagyarban, méltóságteljes, elegáns tartással ábrázolja a festő. Kompozíciós megoldásában követi Benczúr Gyula (1844-1920) beállítását (Andrassy Gyula portréja, 1884, MNM TKCS, 4. kép), annyi eltéréssel, hogy a gróf fejét kissé balra fordítja. Borúth minden bizonynyal ismerte az említett festményt és valószínűleg az 1884-ben Koller Károly készítette fotót (3. kép) is, amely feltűnő analógiát mutat a Borúth-festménnyel.

Milyen személyiség volt Andrassy Gyula? Egy kortársa szerint: „... a sors, a természet ritka előnyökkel halmozta el. Dús és fürtös fekete haja, és göndör fekete szakállja közt csábítón mosolyog két mélyen fekvő kék szeme. Körüle erő, benne szelídség. Egyike a hét szépségnek, s pedig a legritkább. Arcának szabálytalan vonásai imponáló összhangban olvadnak össze. Termete sudár; alakja daliás; tartása délceg. Megjelenése büszke; társalgása nyájas. Érzy, hogy rendkívüli ember; s ha akarja, nem érezteti senkivel. Egy új Alkibiades, akibe minden asszonya szerelmes. ... Magyar mágnás, nagyúr; kinek egyedüli passiója, hogy a közügynek éljen. Ez néha annyira absztrakt lényvé teszi, hogy a kormányzati érdeken kívül minden kivész belőle. Hírneve a világra szól; arcképeit minden világváros kirakataiban megbámulják. Barátja a hatalmasoknak, és mint aranygyapjas vitéz »cousin«-ja saját fejedelmének. Aki közelében volt, csodálta, aki távol volt tőle, közelébe vágyott. Ez volt gróf Andrassy Gyula a nemzet szemében. És csodálható-e, ha ily egyéniséggel gróf Andrassy Gyula ellenállhatatlanná lett, s hogy nem volt ember nagy Magyarországon, akit gróf Andrassy Gyula a kiegyezés korszakában el nem bájt, meg nem igézett volna?” (Kákai Aranyos: Gróf Andrassy Gyula. Politikai élet és jellemrajz, Budapest, 1878)

A Rákóczi Múzeum gyűjteményében még egy Andrassy Gyula portré (Ltsz.: 54.29.1.) található, amely ismeretlen festő Benczúr Gyula után készült

másolata. Hasonlóképpen a Benczúr Gyula festette képhez (1884, MNM TKCS), a másolaton is a barokk portréfestészet hagyománya érvényesül, azaz az ábrázolt társadalmi státusza kifejező módon jelenítődik meg. A másolat combközépig ábrázolja a gróf alakját, ellentétben Benczúr térdképeivel vagy Vajda Zsigmond másolatával (5. kép), amely a betléri Andrássy kastély reprezentatív arcképe. Andrássy Gyula portréját sok példányban másolták, maga a festő fejedelem, Benczúr Gyula is többször megfestette és a fentebb említett Vajda Zsigmond úgyszintén.

Irodalom:

Kákai Aranyos: Gróf Andrássy Gyula. Politikai élet és jellemrajz, Budapest, 1878

Matolay Etele: A legújabb kor 1815-49. In: *Zemplén vármegye* (Borovszky Samu szerk.) Bp. 1905, 448.

Dr. Somogyi Gábor: Borúth Andor, az ember és a művész. Sátoraljaújhely, 2003

(2.) Andrassy Gyula, a Zemplén megyei vármegyháza nagytermében lévő eredeti festmény után készült fotó.

(Matolay Etele: *A legújabb kor 1815–1849.* In: Borovszky Samu szerk. *Zemplén vármegye.* Bp. 1905. 448.)

(3.) Koller Károly 1884. évi fényképe után Gróf Andrassy Gyula, Vasárnapi Újság, 1890. 8. sz. 129.

(4.) Benczúr Gyula (1844–1920): Andrassy Gyula portréja, 1884, olaj, vászon, MNM TKCS

(5.) Vajda Zsigmond (Benczúr után): Andrassy Gyula képmása, 1887, olaj, vászon, MNM TKCS Ltsz.: 1660

A HERMAN OTTÓ MÚZEUM SZEMERE-SZALONJA ÉS A ZENEI SZEMERE-SZALON

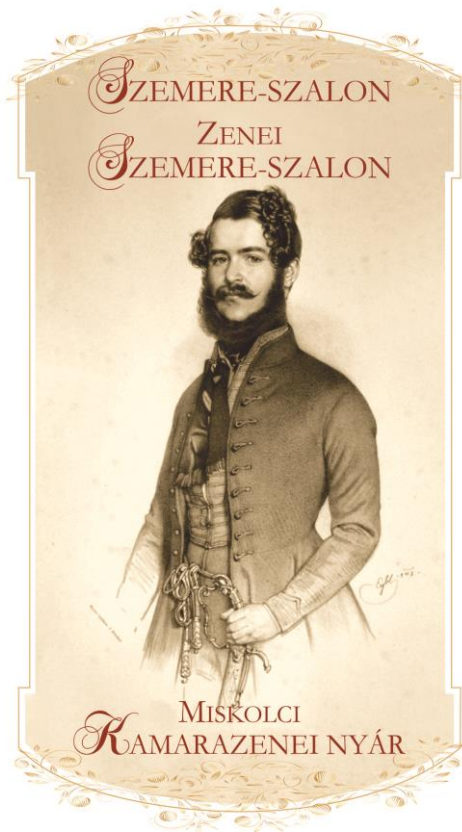
Vámosi Katalin

A Herman Ottó Múzeum Szemere-szalonja immár több mint három éves múltra tekint vissza. Történeti, irodalom-, művészet- és művelődéstörténeti előadásokon keresztül a *Szemere Bertalan élete és pályatársai* című állandó kiállítás anyagára építve, ahhoz szervesen kapcsolódva mutatja be a 19. századi Magyarország történetét. A rendezvény a múzeum alapításakor megfogalmazott célhoz kíván visszatérni, amelynek szellemében a múzeum nemcsak kiállításoknak és társadalomtörténeti kutatásoknak a központja, hanem a tudományos munka széleskörű bemutatásának is helyszíne, hozzájárulva ezzel Miskolc város közművelődési palettájának színesítéséhez. Hagyományainknak megfelelően az előadásokhoz borkóstolás, egyes borászatok bemutatkozása kapcsolódik, amely lehetőséget biztosít kötetlen beszélgetések formájában kérdések feltevésére és személyes ismerkedésre előadóinkkal. Az összejövétel hangulatához remek helyszínt biztosít a kiállítás képzőművészeti termének nemzeti arcképcsarnoka, amely már atmoszférájával is visszavarázsolja a résztvevőket a 19. századi szalonok világába.

A Szemere-szalón előadásait nagyszerűen kiegészítik a Zenei Szemere-szalón koncertjei. A koncertsorozat keretében a XIX. és XX. századi magyar romantikus zene részben elfeledett, újrafelfedezésre érdemes alkotásai kerülnek bemutatásra, megelevenítve a reformkor, a kiegyezés és a dualizmus polgári szalonjainak légkörét. Mindezt az idei év jelentősebb zenei jubileumainak jegyében: Bihari János halálának 190., a kiegyezés évének 150., Hubay Jenő halálának 80., Kodály Zoltán halálának 50. és Dohnányi Ernő születésének 140. évfordulóján. „A legnagyobb magyar” előtt tisztelgő zenés-irodalmi műsorunk egyben főhajtás a 200 éve született Arany János előtt is. A nagy múltú épületben található magyar történelmi arcképcsarnok mellett (benne Erzsébet királyné, Jókai, Deák, Teleki, Lévy, Palóczy és Szemere Bertalan portréival) a szalonestek egyedülálló légkörét a koncertszerűen is megszólaló,

jelentős történeti értéket képviselő 166 éves asztalzongora és egy felújított Beregszászy zongora hangja teszi alkalmanként még különlegesebbé. A magyar zeneszerzők alkotásaiból és hazánkhoz, városunkhoz kötődő komponisták zenéiből összeállított koncertjeink a hagyományos ünnepekhez kapcsolódnak kis zenés ajándékokként.

A Szemere-szalón programsorozatának háziasszonya Vámosi Katalin művészettörténész, a Zenei Szemere-szalón programjainak szervezője Flach Antal csembalóművész.

Szemere Bertalan a rendezvénysorozat leporellójának címlapképén

A rendezvénysorozatok helyszínéről (képzőművészeti terem nemzeti arcképcsarnoka) készült panorámakép a leporellóról

NYITVA VAN A PÁLYA

A Herman Ottó Múzeumban megrendezett sporttörténeti kiállítás kapcsán

Nagy Attila

Volt egyszer egy stadion – ezzel a címmel nyílt ez év június 24-én a diósgyőri sportpályák történetét bemutató kiállítás. A miskolci Herman Ottó Múzeum Papszer utcai kiállítási épületében helyet kapó tárlat több szempontból is igazi kuriózum.

„Együtt vagyunk, győzni fogunk” – szól a DVTK indulójának egyik lehangosabb mondata, amit jómagam is sokszor énekeltem több ezer szurkolótársammal együtt a mérkőzések kezdetén. A nóta ezen részletét sokáig csak a csapat és szurkolótáborának kohéziójaként értelmeztem, de mára ez már megváltozott, hiszen a stadion történetét feldolgozó és bemutató kiállítást páratlan összefogás kísérte, egészen a kezdetektől.

De hol is kezdődött? 2016 szeptemberében kereste meg múzeumunkat a miskolci önkormányzat, hogy egy kerekasztal beszélgetésre invitáljon minket, melynek témája a DVTK stadion bontását megelőző értékmentési folyamatok megszervezése volt. Mint a beszélgetésen kiderült, egy helyi civil szervezet, az Észak-Keleti Átjáró Egyesület készített egy

dokumentációt arról, hogy mik azok a kultikus ereklyék a sporttelepen, amit megmentésre érdemesnek tartanak. Miután a város közgyűlése határozott arról, hogy az értékmentési munkálatok koordinálására szakmai szervként a Herman Ottó Múzeumot bízta meg, elkezdődhetett a munka. Az értékmentő „csapatban” a múzeumi munkatársakon kívül részt vett a már említett Észak-Keleti Átjáró Egyesület, a megyei főépítész, Szunyogh László, valamint a legnagyobb diósgyőri szurkoló portál, az *amigeleken.hu* tagjai is. Helyszíni bejárásunkban hatalmas segítséget nyújtott Fodor József, aki 1998-tól látta el a stadion üzemeltetésének feladatait. Nála jobban senki nem tudott volna bevezetni minket a sporttelep kuliszaitkaiba.

A bejárásokat követően vált konkréttá, hogy melyek azok a sport- és kulturális értékkel bíró relikviák, amiket meg kívántunk őrizni az utókornak. Bár az idő sürgetett (hiszen a sporttelep területét 2016. november 2-án vette át a kivitelező), az érintettek közbenjárásával sikerült minden egyes emlé-

A kiállítás megnyitó közönsége (Fotó: Baranczó Benedek)

ket megmenteni. Hozzá kell tenni, hogy a terület egyik pincéjében olyan több ezer oldalból álló dokumentumhalmazt találtunk, ami lefedi a klub történetének 30 évét. Sajnos, az iratanyag olyan mértékben fertőzött, hogy az jelenlegi állapotában nem alkalmas kutatásra.

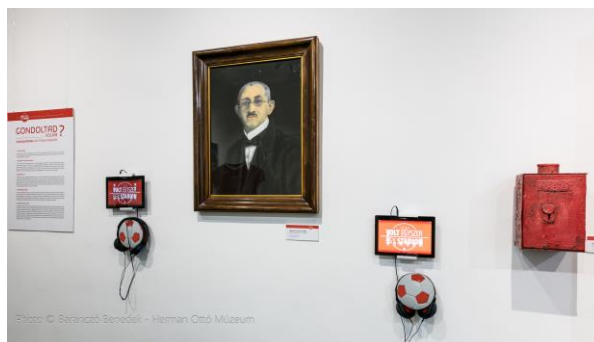
Ezzel egy időben tettünk közzé egy felhívást, amelyben kértük a diósgyőri érzelmű szurkolókat, volt játékosokat, edzőket, hogy ha rendelkeznek olyan relikviákkal, amik kapcsolódnak a sporttelep történetéhez, és azokat szívesen rendelkezésünkre bocsájtják, mi azt örömmel átvesszük és kiállítjuk, szükség esetén restauráljuk. Az eredmény csalódás volt. Pozitív csalódás. Így került a múzeumunkba az a pasztell portré, ami a DVTK alapítóját, Vanger Vilmost ábrázolja. Az adományozó, Juhász László mesélte el a festmény egészen elképesztő történetét: a mindenkori klubvezetők irodájában díszelgő alkotás az 1990-es évek elején érthetetlen módon egy konténerbe került. Onnan mentette ki László, majd őrizte egészen felhívásunkig. Az 1931-ben festett portré kifogástalan állapotban került a múzeumba. Akárcsak a DVTK mindmáig legnagyobb arányú, nemzetközi mérkőzésen aratott győzelmének (1977.09.28. DVTK–Besiktas 5:0) meccslabdája, amit a két csapat szignózott is a mérkőzés után. Bár az aláírások és az emlékek már kissé megkopottak, mégis egy hatalmas eszmei értékű tárgygal bővült a tárlat a felajánlónak, Tóth Gábornak köszönhetően.

És ha már emlékek. Bár az értékmentés és az ezzel párhuzamos tárgygyűjtésnek hála sok kiállításra érdemes relikviával gazdagodott múzeumunk, ezen időszak alatt vált csak igazán világossá, hogy a sporttelep múltját leginkább történetek, elbeszélések, emóciók teszik különlegessé. Így megkerestünk olyan egykori létesítményüzemeltetőket, játékosokat, sporttörténészeket, akik a munkájuk által második otthonuknak tekintették a diósgyőri stadiont. Mindemellett meg kell említenem Kovács Lehelt, az 1968-as stadionbővítés statikusát, akinek segítségével szintén képet kaphattunk a jellegzetes bástyaszektorok építésének körülményeiről, és a stadion befogadóképességének pontos adatairól, ami a mai napig vita tárgyát képezi. Az emlékek felidézésével kaptak igazán létjogosultságot a kiállított tárgyak is. Ahogy a labda gömbölyű, a stadion története is így lett kerek.

Ami a kiállításrendezést illeti, ott valamelyest szűkebb volt a mozgásterünk, hiszen egy szobányi nagyságú térben kellett a Diósgyőr–vasgyári sportpályák majd' 108 éves történetét „elmesélni”. Mindezt egy miniatűr, a térben perspektivikusan eltolt focipálya modellezésével sikerült megjeleníteni. Aki azonban arra gondol, hogy a kiállítás csak és kizárólag a DVTK-ról és futballról szól, az bizony téved. A plafonról lelátott játéksziluettek töltik be a kiállítás informális részét, azokat körbejárva olvashatjuk el a

Bepillantás a kiállításba, előtérben a DVTK–Besiktas 5:0-ás meccslabdájával. (Fotó: Baranczó Benedek)

Vanger Vilmos, a DVTK alapítója. A portré kalandos utat járt be, mielőtt a múzeumba került (Fotó: Baranczó Benedek)

A VIP páholy székei, a háttérben régi mérkőzések plakátjaival. (Fotó: Baranczó Benedek)

sporttelep 1908 óta íródó történetét gazdag illusztrációval kísérve. A terem két végében felállított foci-kapuk szintúgy tartalommal bírnak: míg az egyik kapuba installált labdákról olvashatjuk le az arénában lejátszott legendás mérkőzések adatait, addig szemközti kapuban olyan, a magyar futballban ikonnak számító játékosok, edzők visszaemlékezéseit olvashatjuk el, akik ellenfélként jártak a stadionban. A tárlat egyik sarkában régi, mérkőzésre hívó plakátokon ámuldozhatunk, vagy éppen megpihenhetünk az egykori stadion VIP foteljeiben. A teremben elhe-

lyezett szektorfal 3 generációt állít egymás mellé, végigkövetve azt, hogyan változott meg 50-60 év alatt a meccsre járás kultúrája mind öltözködésben, mind habitusban. Mindezek mellett kaptak helyet a kiállítás azon tárgyai, amelyek a legérdekesebb történettel bírnak. A kiállított relikviák szinte mindegyike most debütált a látogatók előtt. De mit keres a tárlatban egy piros postaláda? - kérdezheti az érdeklődő. Ahogy a többi tárgy esetében is, mindezt kideríthetjük a teremben elhelyezett információs tábláról. Ha pedig komolyabban akarunk elmélyedni a múltban, a falakon elhelyezett tableteken nézhetjük meg a fent már említett interjúkat.

De nemcsak a múlt, a jövő is helyet kapott a tárlatban. Az új stadion építését felügyelő projektcég támogatásának hála egy maketten tekinthetjük meg a DVTK új otthonát, amiről minden lényeges adatot megtudhatunk.

A kiállítás egyik attrakciója az a stadiontúra, ami ötvözi a modern technikát a múltidézéssel. Egy ún. VR szemüvegen keresztül barangolhatjuk be a régi stadion főépületét, hogy elbúcsúzzunk a helyiségektől, majd egy nagy levegőt véve csatába szálljunk a Ferencváros elleni utolsó mérkőzése 2016. október 29-én. Rá két napra vette át a kivitelező a DVTK stadionjának területét, ezt követően kezdő-

dött el a bontás. Sokan megkönnyezték, többek között én is. De valami új kezdete valaminek a végét jelenti.

Volt egyszer egy stadion. Akár egy népmese is kezdődhetne így, mesélni azonban Miskolc egyik legkultikusabb épülete sem tud. Azonban megtették helyette mások, akik benne, akik érte éltek, dolgoztak.

Volt egyszer egy stadion, aminek elmékét mindannyian egy olyan képzeletbeli polcon raktároztuk el, ahol mindig szívesen poroljuk majd le a felejthetetlen gólokat, a 1973-as rock fesztivál tombolását, vagy éppen egy kötelező szpartakiád koreográfiáját. Valamilyen formában mindannyian kötődünk ehhez a helyhez. Ezt, mint a kiállítás kurátora folyamatosan éreztem az alatt a pár hónap alatt, amíg a pince mélyén megbújó penészes iratok bogarászásától eljutottunk a kiállítás megnyitójáig. Ezen időszak alatt nem találkoztam senkivel, aki lehetőségeihez mérten ne támogatta volna a tárlat létrejöttét. Ha más nem, ez biztos mesébe illő.

A kiállítás az év utolsó napjáig tekinthető meg. Aki pedig szeretne egy „szeletet” hazavinni a kiállításból, ugyanitt vásárolhatja meg a stadion történetét feldolgozó kiadványt, vagy a DVTK Aranycsapat című filmet tartalmazó DVD-t.

A Papszer utcai kiállítási épület a DVTK kiállítást hirdető molinóval (Fotó: Baranczó Benedek)